

Iz zajednice, Kultura | 25/12/2022

Katarina velika

📌 Piše: **Dorđe Matić**

Roman „Privrženost“ Drage Kekanovića požnjeo je više hvalospjeva i dobio više pažnje na raznim stranama na nekad zajedničkom prostoru nego svi njegovi raniji radovi

Drago Kekanović (Bratuljevci, Požega, 1947.), pripovjedač, romanopisac, dramski pisac i intelektualac pišući o rodnoj Slavoniji i o Zagrebu, gdje živi bezmalo šezdeset godina, u svojoj prozi miješa i promišlja sudbine srpskih i hrvatskih likova, stvarajući djelo koje reflektira ovdašnje promjene u posljednjih pola stoljeća. Kekanović se pojavio u književnosti šezdesetih godina, prvo poezijom, da bi onda prešao u prozaiste. Lavirao je između zavičajnih tema i neke vrste zagrebačke urbanosti, a sedamdesetih godina pripadao je krugu takozvanih „hrvatskih borhesovaca“ (zanimljivo bi bilo napraviti analizu kuda su u ovdašnjim ideološko-historijskim vrludanjima otišle njegove kolege po poetičkom izboru, po tom zaraznom „ugrizu“ argentinskog fantaste, od kojega su se mnogi otrovali, a rijetki se izvukli), dakle, u periodu silaska radikalne moderne u prijelazu u postmodernističku eru. Možda zbog te vrste stanovite neodlučnosti ili moguće suviše velike proturječnosti između stilistike i tema, a možda zbog okrenutosti drugim poslovima, urednikovanju u Studentskom listu, čak i Poletu, te danas klasičnom časopisu Prolog, kao i posla dramaturga na tadašnjoj Televiziji Zagreb, Kekanović nikada nije dospio u prvi ešalon zagrebačkih, odnosno hrvatskih, a ni srpskih pisaca (bilo u ondašnjoj SRH, bilo u Srbiji), što će reći ni jugoslavenskih. Pokazat će se da su u odnosu na te identitetske nestalnosti ove književnopoetičke stvari i izbori list na vjetru, pogotovo s obzirom na ono što će se dogoditi nakon 1990. godine, kad pitanje drugih pripadništava postaje glavno i često jedino određujuće.

Drago Kekanović, foto: portalnovosti.com

Devedesetih godina ovaj pisac, što ga je jedan dobronamjerni kritičar ponešto paternalistički odredio kao „duhovno posvema uklopljenim u hrvatsku kulturnu sredinu“, skrajnut je, poput mnogih dakako, a izgleda i dijelom svjesno i sam u stranu uzmaknut. Javlja se s ponovo s obnovljenim društvom „Prosvjeta“, gdje objavljuje i zanimljiv roman „Američki sladoled“, koji spada u onaj zagrebački, reklo bi se ponešto potrošeni, ali točnom riječju *urbani dio* piščevog ciklusa i uopće u jednu „povjesnicu“ o zagrebačkim Srbima. Tema koliko važna, toliko velika i nemogućnost da u periodu kad ta knjiga izlazi, 1998. godine, u državi i stanju kakvi vladaju tada dobije pažnju kakvu je zasluživala.

Usljedilo je još nekoliko knjiga, Prosvjetino reizdanje „Panonskog diptiha“, zbirka priča, i, naročito, roman „Veprovo srce“ izdan u Srbiji, i to u najprestižnijem mogućem izdanju od svih, u izdanju Srpske književne zadruge.

Kekanović je u međuvremenu postao istaknut član – „a senior member“ kako bi Englezi rekli – srpske zajednice i ono malo preostale intelektualne elite Srba u Hrvatskoj.

Nagrade i hvale za Privrženost

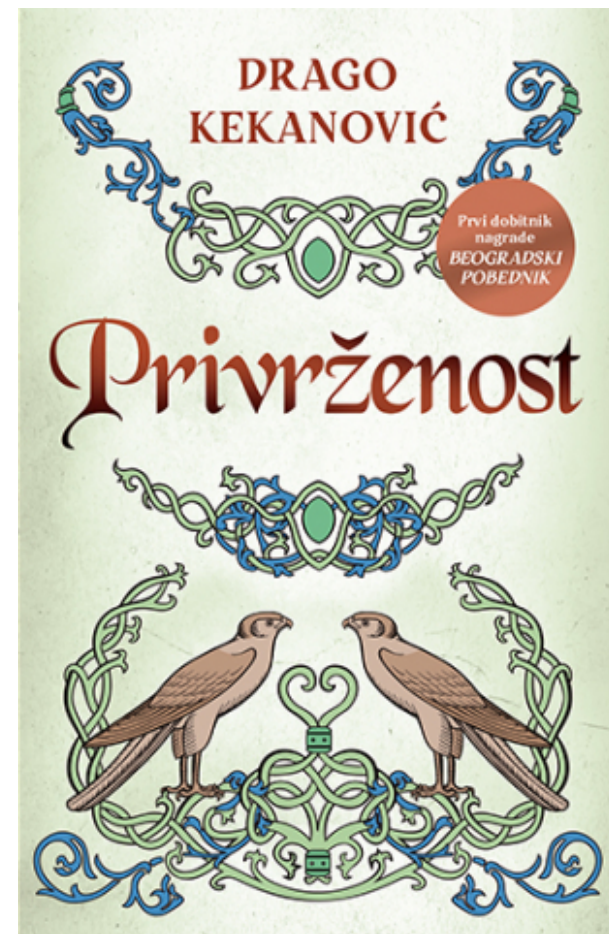
Dok mnogi pisci najbolje stvari rade u mladim ili srednjim godinama, postoji i jedna zasebna i mala grupa pisaca koja svoj najbolji rad izda u doba kad ni kultura niti, pogotovo u nas, bilo tko više ne računa na njih. Kekanović spada u takve pisce i s prolaskom vremena kao da je postajao sve bolji. A onda 2021. objavljuje „Privrženost“ kod zagrebačke Prosvjete. Taj roman požnjeo je više hvalospjeva i dobio više pažnje na raznim stranama na nekad zajedničkom prostoru nego svi njegovi raniji radovi.

Naslovna strana romana Privrženost, Prosvjeta

Roman je zapažen čak i u za naše ovdašnje unutarnje poslove nezainteresiranoj matici i biva, iznenađujuće, objavljen kod beogradske „Lagune“, najkomercijalnije i najveće izdavačke kuće danas na Balkanu. Ubrzo dobiva i novouspostavljenu književnu nagradu Beogradski pobednik koju baš od iste godine kad izlazi ovaj roman dodjeljuje neprikosnovena institucija kakva je beogradska Gradska biblioteka. Nagrada je nastala iz neke vrsti inata kompromitiranoj NIN-ovoj nagradi, Kečanoviću dolazi usred toga sukoba između dvije književne, a zapravo ideološke koncepcije u Srbiji.

Naslovna strana romana Privrženost, Laguna

Da je ova knjiga tako primijećena i nagrađivana ne treba da čudi. Nekadašnji borhesovac i „izdignuti zavičajac“ piše historijski roman, kao nijedan ovdje i u našoj prečanskoj kulturi suvremenoj, tematski svakako jedinstven. Roman je to o **Katarini Kantakuzini Branković** (1418/9 – 1492), kćeri srpskog despota **Đurđa Brankovića** i bizantijske princeze **Jerine Kantakuzin**, i od 1434. nakon udaje za grofa **Ulriha II** celjskoj grofici.

Kroz ispovijed, priču o životnom putu sokolara Damjana, kasnije u monaštvu Gerasima, razvija se priča o jednom tragičnom životu, u tragediji srpskoga carstva prije konačnog pada pod strašnu tuđinsku okupaciju koja će trajati vjekovima i ostaviti nehumane, do danas neispravljene posljedice izbacivanja jedne evropske zemlje iz tokova civilizacije pod azijskim zavojevačem, pa do epiloga romana u godini čiju simboliku ni ne treba dalje objašnjavati.

„Da i to malo što je ostalo od Srbije sačuvam, kako znam i umem“

Kekanović nam je, pored uistinu jedinstvenog književnog poduhvata i nemalog napora, autorskog i ličnog, dao nešto neočekivano, a zapanjujuće. Jedan mogući i istinski preokret u pogledu na stvari, što je činjenica koja će se shvatiti tek s prolaskom vremena, kako u ovoj zajednici ali i kulturi ove države, neizbježno. Vratila se preko pisca Katarina Branković, naša kontesa, kao lik, „od krvi i mesa“, pored toga što je izrazit „lik od papira“, izuzetan književni lik koju pisac divno i dirljivo donosi i kao djevojčicu, poslije kao ženu i vladaricu, kao majku, i na kraju kao ličnost tragedije. Da, naravno, imali smo i imamo već skoro dva desetljeća u Zagrebu našu instituciju, školsku, Pravoslavnu gimnaziju s njenim, Katarininim imenom. Ali to je evokacija, pa simbolika, podsjećanje i praksa, samo na prvoj, koliko god važnoj razini. Jer, povijest i povijesne ličnosti tek kad postaju književna građa, kad bivaju obrađene umjetnički, dobijaju onu ključnu, transcendentnu moć i važnost.

Zašto je to važno? Da reduciramo potpuno: naime, nakon desetljeća brižljivo i mračnim silama građene javne percepcije Srba u Hrvatskoj – i autopercepcije nažalost – kao homogene grupe na jednoj razini, i to grupe „niske socijalne i kulturne rezolucije“, da tako kažemo, što je slika naravno ideološki, dakle jednako svjesno i nesvjesno, oblikovana. Ali to sad nastranu. Ovdašnji Srbi se na prvoj, najideologiziranijoj razini kolektivne percepcije, u toj razini „hrvatskog Svjesnog“, da tako to nazovemo, koje gradi po sebe prijatnu i odgovarajuću pripovijest o našem etnosu, pojavljuju kao uvijek isto: vojnici, oficiri, policajci, običan, često seljački narod, „s deficitom europskog“ i civilizacijskog, uz implicitno i deklarativno umanjivanje njihova značaja. Veliki broj umjetnika koji, iako se najčešće nisu tako deklarirali već kao Jugoslaveni, u doba SR Hrvatske u socijalističkoj Jugoslaviji, postavio je ovaj problem, naročito za budućnost, nakon raspada, na novu razinu.

Unutar ovoga kompleksa stvar je, dakako, suprotna, što stvara dodatni problem kreatorima ovakve slike. Jer, kako bi rekao jedan hrvatski filozof ironično, a spram takve reduktivne slike, kao i šovinističke šprance o navodno nepomirljivoj razlici s Hrvatima, problem i trauma su upravo u tome da su ovdašnji Srbi narod „suviše sličan, suviše se ne razlikuje“.

Uzevši u obzir ovaj klišeiziran pogled, to da bi se pogubljenom, uplašenom, traumatiziranom, a biološkom supstancom tragično smanjenom narodu mogla – i to s ove druge geografske i kulturalne strane čija pripadnost im je stalno negirana – nakon svega ukazati pojava koja će se postaviti kao apsolutna suprotnost tom klišeju, kao historijska ličnost, plavokrvna, aristokratska, evropejska, koja štoviše spaja dvije Evrope, jug i istok, romejsku, bizantsku Evropu, i zapadnu, katoličku, rimsku i centralnu – to teško da se moglo očekivati.

Socijalizam nije volio bilo kakvu vrstu aristokracije, logično, i svaku rojalističku tendenciju kod bilo kojeg naroda zatirao je odmah. Pošto je kod Srba takva vrsta naslijeđa kompleksnija, duža, prisutnija i stvarnija od drugih naroda ovdje, naročito se to odnosilo na njih.

Da će se onda jednoga dana, kad skoro sve propadne, ukazati i to ne iz očekivanog smjera, nego još zapadnije, sjen nekoga iz davne prošlosti – i to na takvom mjestu, događaj je još uvijek ne sasvim shvaćenih implikacija.

Vladarica zagrebačkog Gradeca

Katarina Kantakuzina Branković ukazala se odjednom ostacima gotovo nestalog naroda kao neko čudo. Zar Srпкиnja vladarica zapadnih zemalja, gospodarica kule nad glavnim gradom jedne mlade, tek nastale države? Nad zemljom koja tvrdi nepostojeću historijsku državnost teoretski i ideološki, „na mišiće“, mitom i pripovijetkama, voljom i silom, iako zna da od svega toga nema ni traga, i da tek od posljednje decenije milenija igra međunarodnopravnu ulogu kao subjekt po prvi puta od kad postoje koncepti i stvarnost nacionalnih država, jer je ranije, osim kao podčinjenog dijela većih carstava nikada nije bilo.

U svemu tome, ta *domina nostra gracios*a kako su je, kažu, zvali protopurgeri, narod našeg Gradeca, nju koja je govorila i srpskim jezikom, arhajskom varijantom njegovom, koja iako ima grčko majčino ime Kantakuzen, ipak jeste kći despota Đurđa Brankovića, sina **Marina**, šćeri svetog kneza **Lazara**.

Zar to, dakle, vladarica nad gradom, pa još glavnim, naroda koji jedva da iznova, a da mu to ovako nije trebalo, nalazi sebe, i to intrinzično i tako što posredovano ideologijom dijeljenja i svađe umanjuje najbližega sebi?

Kako god bilo s time, s tom nelagodnom pripoviješću i činjenicom (jer činjenica jest), nije to ni najvažnije. Vratimo se onima kojima je to otkriće koje širi oči u nevjerici, koje uzbuđuje tajno pripadnike preostalog Katarininog naroda. Osjećaj što dolazi iz divljenja jest osjećaj samopoštovanja koji je po prvi došao od drugdje, iz davne prošlosti, neosporive u silnim diskontinuitetima našim. To je naglo buđenje iz stogodišnje historije i košmara dvadesetog vijeka i shvaćanje iz toga da ovaj svijet nije bez korijenja, kako god ga rezali, i da mu je prošlost mnogo veća nego što je i sam znao.

Divna je pomisao o plemkinji, ženi koja nije mit već je bila stvarna plemkinja, a izvan dokumentariziranog postojanja i iznad fizičkog bivstvovanja ona je ujedno metaforička ikona, koja gleda sa stvarne crkvene ikone, ta blijeda vatra koja grije preko vjekova naše lice, smrznuto od strahova i poniženja, ta čistoća lika i njenoga aristokratskog lica iz davnine neukaljane suvremenošću i strašnim dvadesetim vijekom, erom u kojoj je njen narod ovdje gotovo nestao.

Cjelovitost i privrženost

Škola s Katarininim imenom zato je skriven simbol čistoće dolazećih generacija i svjetla njihovih mladosti i umova. Nad njima pazi davna naša plemenita i nesretna žena, prezimena koje je osramoćeno kroz stoljeća, ali se evo vratilo, čisto i neoskvrnuto, iz neočekivanog pravca, iz Celja, iz Slovenije, s Okcidenta. Vratilo se da nam da nadu tamo gdje je najviše trebamo. Pa ako Čistoj nije u životu bilo sretno, njoj koja je nadživjela sve troje svoje djece, onda makar, preko stoljeća, nek ostane kao čuvarica negdje odozgo, s Nebesa, ovoj današnjoj djeci njenoga širega roda, očinskoga i otadžbinskoga roda, djeci današnjice čije je samo rođenje jedno čudo, toj generaciji mladih ljudi, djeci koja danas stvaraju sreću samim svojim postojanjem. I tvrdi i nježni, i Zagrepčani i porijeklom ne uvijek (vele)gradski, odjednom gledaju ti tići u predšasnicu kao u ikonu, njihova je i nije, neobično im da imaju plemkinju takvu. A opet, neka neobična svjetlost sjaji iz te slike, iz toga divnoga imena i loze – a prezime Branković, nastalo od imena Branko koje, ne zaboravimo, postoji samo u Južnih Slavena i nigdje drugdje – neki čudan plam bliješti pod kojim bi se moglo ogrijati i osvjetliti na ovom zamračenom, nesigurnom, maglovitom putu, putu kroz održanje i opstanak. To blijedo i bijelo svjetlo, u imenu dvostrukoga izvora (kako drugačije), moguće otvara jedan svjetlosni trag za kojim treba krenuti: otud ime Katarina u prvom značenju grčkog καθαρός (katharos) – „čista“. Ali i onoga drugoga izvora i korijena, hipotetičkog značenja što dolazi od pojma εκάτερος – „dalekosežna“ ili „stvorena od dvoje, od dva dijela“ – što preneseno govori o najbitnijem: o stremljenju koje se zove spajanje. O putu i nastojanju ka cjelovitosti, dakle.

Cjelovitosti, baš tako. I privrženosti.

Tekst je objavljen u sklopu projekta poticanja novinarske izvrsnosti Agencije za elektroničke medije